

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВЕРІТОВА ОЛЬГА СЕРГІЇВНА

УДК 378.22.015.311(043.5)

**РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
ВИЩОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Запоріжжя – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Класичному приватному університеті, м. Запоріжжя.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
СУЩЕНКО Андрій Віталійович,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя,
завідувач кафедри освіти
та управління навчальним закладом.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
ДРАЧ Ірина Іванівна,
Інститут вищої освіти НАПН України,
перший заступник директора;

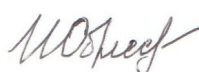
кандидат педагогічних наук, доцент
ВОЙЦИХ Інна Володимирівна,
Хмельницький інститут соціальних технологій
Університету «Україна»,
доцент кафедри психології та соціальної роботи.

Захист відбудеться «22» жовтня 2019 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.04 у Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «21» вересня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. І. Облес

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Десяті роки ХХІ ст. ознаменовані небаченим розширенням можливостей пересічної людини в отриманні знань шляхом інформальної освіти. Разом із цим нова якість комунікацій та доступу до інформації ставить на порядок денний питання корекції ролі професіоналів у галузі освіти, зокрема вищої, необхідності швидкої модернізації педагогічних методів організації та супроводу навчання студентів. Зокрема, уже стає очевидним, що застосування інноваційних інформаційних технологій у вищій школі суттєво підвищує роль контекстної практичної підготовки, а зміщення акцентів педагогічної впливу в бік інтенсивного використання зручних автоматизованих навчальних оболонок значно модифікує звичні сенси та шаблони фахової поведінки викладачів, посилюючи підтримувальну, емоційну роль науково-педагогічних працівників. За таких умов потребує швидкої модифікації підготовка майбутніх магістрів спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, зокрема в аспекті розвитку в магістрантів, що обрали освітньо-професійну програму «Педагогіка вищої школи», здатності самостійно вирішувати проблеми ідентифікації власних емоційних станів та емоційних станів іншої людини, розуміння її намірів і мотивів, можливості конструктивного управління ними в межах вирішення освітніх та життєвих завдань.

Окреслені проблеми цілком логічно вписуються в загальну картину соціокультурного розвитку світової педагогічної політики загалом та української концепції вищої освіти зокрема, що підтверджено в низці державних документів найвищого рівня, таких як: Закони України: «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про освіту» (2017 р.), «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року». Ці та інші документи встановлюють напрями модернізації вищої освіти в цілому та корекції професійної підготовки магістрів спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (освітньо-професійна програма «Педагогіка вищої школи» зокрема.

На сьогодні вже багато зроблено вітчизняними реформаторами вищої школи, зокрема в питаннях визначення її філософських і світоглядних засад (В. Андрущенко, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, П. Саух та ін.), методології професійної освіти фахівців різних галузей (С. Гончаренко, Р. Гуревич, І. Драч, Н. Ничкало, В. Рибалка та ін.), загальних дидактичних і технологічних параметрів (А. Алексюк, Я. Болюбаш, В. Бондар, М. Євтух та ін.), педагогічних технологій (В. Манько, О. Пехота, О. Романовський, С. Сисоєва та ін.).

Розкриттю особливостей розвитку емоційного інтелекту у фахівців гуманітарних професій присвячено праці В. Димань, А. Дудолодової, В. Зарицької, М. Журавльової, О. Милославської, О. Нечипорук та інших психологів і педагогів.

Науковцями обґрунтовано й експериментально перевірено засоби розвитку складових емоційного інтелекту в системі професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю. З'ясовано основні ознаки, які доводять правомірність виділення емоційного інтелекту в окремий вид (В. Зарицька).

Найбільш академічною версією визначення емоційного інтелекту стало розуміння його як інтегральної властивості особистості, яка виявляється в здатності

розуміти, контролювати, регулювати власні емоції та емоції інших і використовувати емоції в діяльності та спілкуванні.

Враховуючи значущість наукового внеску згаданих авторів, варто зауважити, що в існуючих дослідженнях не набули належної конкретизації та наукового обґрунтування питання підготовки майбутніх магістрів спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (освітньо-професійна програма «Педагогіка вищої школи») в аспекті розвитку їх емоційного інтелекту.

До того ж у фаховій підготовці майбутніх викладачів вищої школи виокремлено низку теоретичних та емпіричних суперечностей, зокрема між:

- зростанням потреби закладів вищої освіти у висококваліфікованих педагогах, здатних до якісної викладацької діяльності, для якої характерне інтенсивне емоційне навантаження, та недостатністю уваги модераторів освітніх процесів до розвитку умінь майбутнього викладача керувати власними емоціями, переборювати стреси, бути гнучким у публічному просторі, а також розпізнавати й регулювати емоції студентів;

- визнанням Конституцією України людини, її життя та свободи найвищими цінностями суспільства й надто повільним і безсистемним характером імплементації гуманістичної освітньої парадигми в практику вищої професійної освіти майбутнього викладача, одним з індикаторів успішності якої є максимальне інтелектуальне та емоційне самовираження й самореалізація учасників педагогічних процесів;

- між таксономічною перевагою визнання та евалюації когнітивних результатів магістерської підготовки майбутніх педагогів вищої школи й природним домінуванням у практичній роботі потужної ролі емоційного інтелекту як базису професії викладача.

Наявність зазначених суперечностей, соціальної потреби в їх вирішенні, а також недостатня розробленість відповідної проблематики у наукових дослідженнях зумовили вибір теми дисертації: *«Розвиток емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи в процесі магістерської підготовки»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи Класичного приватного університету «Роль творчої особистості в історії та теорії педагогіки» (номер державної реєстрації 0114U006397), одним із виконавців якої є авторка.

Тему дисертації затверджено вченою радою Класичного приватного університету (протокол № 5 від 24.02.2016).

Мета й завдання дослідження. *Мета дослідження* полягає в науковому обґрунтуванні ефективної структурно-функціональної моделі розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи в процесі магістерської підготовки.

Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання*:

- з'ясувати стан розробленості проблеми розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти в педагогічній теорії та діяльності закладів вищої освіти України;

- схарактеризувати емоційний інтелект викладачів закладів вищої освіти як освітній орієнтир та інтегральну властивість особистості й подати його у формі компетентнісного конструкту;

– розробити авторську концепцію розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти і на її основі теоретично обґрунтувати й розробити структурно-функціональну модель підготовки майбутніх педагогів закладів вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (програма «Педагогіка вищої школи») в аспекті розвитку емоційного інтелекту, що інтегрує необхідні й достатні педагогічні умови;

– експериментально перевірити ефективність структурно-функціональної моделі розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (програма «Педагогіка вищої школи»).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх педагогів закладів вищої освіти.

Предмет дослідження – структурно-функціональна модель розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (програма «Педагогіка вищої школи»).

Методи дослідження. Досягненню мети й вирішенню поставлених завдань сприяло використання комплексу методів дослідження:

– *теоретичних*: теоретичний аналіз, синтез і систематизація наукової літератури з педагогіки вищої школи, філософії освіти, психології, професійної й загальної педагогіки, соціології, фізіології людини, навчально-методичних, словникових та інструктивно-нормативних видань, інформаційних ресурсів мережі Інтернет – для з'ясування рівня опрацювання проблеми, визначення понятійно-категоріального апарату, вибору перспективних ідей, що становлять теоретичний, методологічний і методичний базис розробки авторського професіографічного конструкта емоційного інтелекту майбутнього викладача;

– *емпіричних*: бесіди, опитування, включене та непряме спостереження за навчальною діяльністю магістрантів спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (програма «Педагогіка вищої школи») – для з'ясування процесуальних характеристик підготовки майбутніх педагогів закладів вищої освіти до професійної діяльності; педагогічний експеримент – для підтвердження ефективності розробленої моделі розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів; анкетування працюючих викладачів із подальшим експертним оцінюванням отриманих даних з метою виявлення й упорядкування найбільш важливих ознак емоційного інтелекту «ідеального викладача»; тестування знань, узагальнення незалежних характеристик квазіпрофесійної діяльності, пілотне використання авторського професіографічного тесту-опитувальника на репрезентативних вибірках майбутніх педагогів закладів вищої освіти – для стандартизації та встановлення валідності окремих інструментів методики оцінювання їхньої підготовленості до професійної діяльності;

– *статистичних*: критерій χ^2 -квадрат.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше:

– розроблено авторську концепцію розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти, яка містить три концепти: теоретико-методологічний, психолого-педагогічний та методичний, а також упередметнено концепцію у вигляді провідної ідеї дослідження, що полягає в реалізації системи

розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти на основі трьох механізмів його функціонування: емоційність сама по собі; фасилітація та інгібіція потоків емоційної інформації (керування емоціями); спеціалізовані центральні механізми;

– розроблено й обґрунтовано структурно-функціональну модель розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти, яка містить теоретико-методологічну, змістову, операціонально-діяльнісну та діагностично-результативну складові; ядром структурно-функціональної моделі є комплекс організаційно-педагогічних умов розвитку зазначеного феномену: стимулювання емоційної самоідентифікації майбутніх педагогів закладів вищої освіти в процесі соціалізації шляхом створення емоційно забарвленого контекстного освітнього середовища; забезпечення фасилітації та інгібіції потоків емоційної інформації в педагогічній діяльності викладачів під час аудиторної й позааудиторної навчальної роботи, результатом якої має стати вихід магістрантів на автономні пізнавальні позиції з високим індексом самодостатності та готовності студентів до самостійної роботи; корекція неефективних психосоматичних і фахових стереотипів поведінки майбутніх педагогів закладів вищої освіти через насичення практичних занять та виробничих практик суттєвими ознаками розвиненого емоційного інтелекту; стимулювання автономної емоційної поведінки через поступове розширення змісту фахового вдосконалення й самостійної роботи майбутніх педагогів закладів вищої освіти та культивування їхньої суб'єктності;

– упроваджено систему оцінювання рівня емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти на основі застосування стандартизованих і валідизованих діагностичних методів;

уточнено:

– теоретичну сутність понять «емоційний інтелект майбутнього педагога закладу вищої освіти», «емоційна компетентність педагога закладу вищої освіти», критерії, показники й рівні (низький, середній, високий) його розвитку;

удосконалено:

– зміст, форми й методи розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти;

– навчально-методичне забезпечення розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти;

набуло подальшого розвитку:

– використання інтерактивних і контекстних технологій у викладанні дисциплін «Основи педагогічної майстерності», «Педагогічна техніка», «Педагогічна та професійна психологія», «Фізичне виховання та психофізичний тренінг», «Психолого-педагогічна компетентність педагога».

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розроблено та впроваджено в підготовку майбутніх педагогів закладів вищої освіти інноваційний навчальний план підготовки, відкориговану освітньо-професійну програму спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (програма «Педагогіка вищої школи»).

Структурно-функціональна модель розвитку емоційного інтелекту майбутніх

педагогів закладів вищої освіти впроваджена в практику роботи Класичного приватного університету на основі: метадисциплінарних тем «Емоції у навчальному процесі», «Читаю обличчя як книгу», «IQ чи EQ?», які були введені в зміст професійно орієнтованих дисциплін; узагальнювального розділу «Емоційна компетентність викладача» в межах дисципліни «Психолого-педагогічна компетентність педагога», квазіпрофесійного емоційно забарвленого моделювання педагогічних ситуацій; системи заходів із цілеспрямованої підготовки викладачів зі створення емоційно збагаченого освітнього середовища.

Матеріали дослідження можуть бути використані в навчально-виховному процесі закладів вищої освіти, в яких здійснюється підготовка магістрів різних спеціальностей, котрі отримують право викладання в закладах вищої освіти України.

Основні положення та результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Класичного приватного університету (довідка № 18/33 від 13.06.2019), Запорізького національного університету (довідка № 01-13/313 від 25.06.2019), Університету імені Альфреда Нобеля (довідка № 341/2 від 10.05.2019), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 12-03/201 від 03.07.2019).

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювалися на науково-практичних конференціях, зокрема:

– *міжнародних*: «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, 2018 р.); «Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика» (м. Одеса, 2019 р.); «Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у XXI столітті» (м. Одеса, 2019 р.); «Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі» (м. Київ, 2019 р.); «Сучасний вимір психології та педагогіки» (м. Львів, 2019 р.); «Наукова школа академіка Івана Зязюна у працях його соратників та учнів» (м. Харків, 2019 р.);

– *всукраїнських*: «Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку» (м. Запоріжжя, 2019 р.).

Публікації. Основні наукові положення й результати дослідження відображено в 14 публікаціях, з них: 7 – статті в наукових фахових виданнях, 7 – матеріали конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 235 сторінок, з них основний текст – 185 сторінок. Список використаних джерел включає 214 найменувань. Робота містить 20 таблиць та 12 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми; визначено мету та завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про апробацію й впровадження результатів, структуру дисертації.

У *першому розділі* – «**Проблема розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти в процесі магістерської підготовки**» –

розглянуто понятійні конструкти «емоційний інтелект» та «емоційна компетентність» у контексті професійної діяльності викладачів закладів вищої освіти; визначено параметри й значущість високо розвиненого емоційного інтелекту викладачів вищої школи; обґрунтовано необхідність спеціальних заходів для розвитку емоційного інтелекту майбутніх магістрів спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (програма «Педагогіка вищої школи»).

Теоретичний аналіз філософської, психолого-педагогічної, соціологічної літератури, навчально-методичної документації надав змогу визначити роль і місію емоційного інтелекту в загальній картині професійно-педагогічної діяльності викладачів закладів вищої освіти. Запропоновано визначення емоційного інтелекту як здатності ідентифікувати, використовувати, розуміти емоції й керувати ними; здатності, яка надає змогу знизити стрес, навчитися ефективного спілкування, подолання перешкод і вирішення конфліктів. Доведено, що він має характер наскрізної, професійно детермінуючої якості, а процес його розвитку є актуальним завданням.

Виділено три механізми функціонування емоційного інтелекту (емоційність сама по собі; фасилітація та інгібіція потоків емоційної інформації (керування емоціями); спеціалізовані центральні механізми), наявність яких розглянуто як основу для розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи.

Перший механізм функціонування емоційного інтелекту вказує на прямий зв'язок емоційної лабільності людини від частоти й амплітуди змін емоційних станів, які домінують у неї на цей момент. Реалізація першого механізму функціонування емоційного інтелекту вказує на необхідність створення особливого, «емоційно забарвленого» навчального середовища, максимально наближеного до професійної діяльності майбутнього педагога вищої школи. Таке середовище надає змогу розширити діапазон емоцій, які відчуває магістрант, що, у свою чергу, породжує варіативність оцінок педагогічних подій і фактів, стратегій поведінки викладачів у різних ситуаціях та моделях майбутньої професійної діяльності.

Другий механізм функціонування емоційного інтелекту, спираючись на розвинену емоційність майбутніх педагогів вищої школи, сприяє формуванню вираженої уваги до почуттів, здатності до їх розрізнення й емоційної саморегуляції. З метою найбільш сприятливої реалізації цього механізму необхідно створити умови для відкритості емоційних переживань у навчальному процесі, що забезпечить формування здатності співпереживання іншим людям, розуміння глибини їх почуттів, створить можливості оперативної оптимізації власного емоційного стану та протистояння невдачам і занепокоєнням.

Показано, що задіяння третього механізму забезпечується символічною репрезентацією емоцій, залученням стратегій саморегуляції, які надають змогу керувати емоціями, набуттям майбутніми педагогами вищої школи певних моторних навичок (наприклад, сугестивне освоєння певного набору жестів, які забезпечують безвербальне керування навчальним процесом і поведінкою студентів, або певним чином емоційно забарвлена інтонована мова, що забезпечує вербальне керування навчальним процесом).

Розглянуто особливості та проблеми впровадження програм розвитку емоційного інтелекту, особливе місце серед яких посідає програма PATS (Promoting

Alternative Thinking Strategies – впровадження стратегій альтернативного мислення) у США.

Ґрунтуючись на родовому понятті «компетентність» та трьох механізмах функціонування емоційного інтелекту, подано авторське визначення *емоційної компетентності педагога вищої школи як динамічної комбінації знань, умінь, навичок викладача в емоційній сфері, що надає йому змогу в професійній діяльності бути здатним до ідентифікації та виявлення власних емоцій (вербальне або невербальне) і студентів (невербальне сприйняття або емпатія), до регуляції емоцій (власних та студентів), до використання емоцій у мисленні й педагогічній діяльності (гнучке планування; творче мислення; переключення уваги; мотивація).*

Розкрито співвідношення понять «емоційний інтелект» та «емоційна компетентність». Дослідження вітчизняних науковців демонструють відхід від традиційної схеми виділення в емоційній компетентності структурних складових, що притаманні також емоційному інтелекту, розглядаючи емоційну компетентність як ширше поняття, як результат розвитку емоційного інтелекту, а розвиток емоційного інтелекту – як засіб формування емоційної компетентності. Встановлено, що більшість дослідників мають спільну позицію стосовно можливості розвитку емоційного інтелекту, формування емоційної компетентності, вказуючи на певний вплив генетично зумовлених чинників.

Показано, що сфера освіти стає однією з найбільш перспективних галузей розвитку емоційних здатностей людини. Науковцями різних країн, зокрема, вітчизняними психологами й педагогами (І. Войціх, В. Димань, С. Дерев'яно, А. Дудоладова, М. Журавльова, В. Зарицька, О. Милославська, О. Нечипорук та ін.), обґрунтовано й експериментально перевірено засоби розвитку складових емоційного інтелекту в системі професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю. Виділено основні ознаки, які доводять правомірність виділення емоційного інтелекту в окремий вид.

Аналіз розробленості в науковій теорії проблеми розвитку емоційного інтелекту майбутніх викладачів закладів вищої освіти, узагальнення досвіду їхньої професійної підготовки в Україні, а також аналіз нормативних документів, що визначають зміст цієї підготовки, засвідчили актуальність окресленої проблеми, проте виявили відсутність її системних досліджень.

У *другому розділі – «Теорія та практика вирішення проблеми розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти в процесі магістерської підготовки»* – розкрито теоретико-методологічне підґрунтя авторської концепції розвитку емоційного інтелекту майбутнього викладача; подано авторську концепцію, організаційно-педагогічні умови та структурно-функціональну модель розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти.

Розроблена концепція розвитку емоційного інтелекту майбутніх викладачів вищої школи містить три концепти: *теоретико-методологічний, психолого-педагогічний та методичний.*

Теоретико-методологічний концепт становлять загальні принципи пізнання (детермінізму, відповідності та доповнювальності) і категоріальний апарат науки загалом, зокрема, філософські положення про діяльність як спосіб людського буття,

про особистість як суб'єкта діяльності й відносин; філософські положення щодо мислення й інтелекту та його розвитку, а також теоретичні концепції, що застосовні до всіх або до більшості наукових дисциплін: системний підхід до професійної підготовки майбутнього педагога вищої школи, моделювання процесу розвитку емоційного інтелекту.

Психолого-педагогічний концепт містить психолого-педагогічні концепції навчання, основні положення яких стосуються розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи: концепція методів навчання (І. Лернер, М. Скаткін), діяльнісний підхід і теорія планомірно-поетапного формування розумових дій, концепція особистісно орієнтованого навчання, компетентнісний, контекстний, акмеологічний підходи. До цього психолого-педагогічного концепту також входить комплекс дидактичних принципів навчання: наочності, науковості й доступності, усвідомленості та активності, систематичності й послідовності, міцності знань, зв'язку теорії з практикою, гуманістичної орієнтації освіти, інформатизації освіти, цілісності освітнього процесу, урахування вікових та індивідуальних особливостей студентів під час організації їхньої діяльності. Головним і системотвірним серед названих є принцип гуманістичної орієнтації освіти. Крім того, у концепції виділено також спеціальні принципи розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи: діяльності, контекстності, емоційної варіативності та системності.

Особливе місце в концепті посідають теорії емоційного інтелекту, зокрема модель Дж. Мейера, П. Селовея, Д. Карузо, модель Р. Бар-Она та модель Д. Гоулмана. У межах цього концепту узагальнено численні дослідження, присвячені підготовці викладача вищої школи, (О. Гура, І. Дичківська, І. Драч, О. Крисанова, С. Ніколаєнко, Л. Подимова, С. Сисоєва, В. Сластьонін, А. Сущенко, Т. Сущенко, А. Хуторський, О. Шапран та ін.), а також визначено нормативну основу для здійснення такої підготовки.

Методичний концепт становлять форми, методи, засоби й технології, що застосовують у процесі розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи, методи дослідження, а також методи оцінювання рівнів розвитку їхнього емоційного інтелекту.

Провідна ідея дослідження полягає в реалізації трикомпонентної системи розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи на основі трьох механізмів його функціонування.

Виокремлено відправні точки організації навчально-виховного процесу в контексті умов ефективного здійснення професійної підготовки та врахування механізмів функціонування емоційного інтелекту й виявлено таку сукупність організаційно-педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти:

- стимулювання емоційної самоідентифікації майбутніх педагогів закладів вищої освіти в процесі соціалізації шляхом створення емоційно забарвленого контекстного освітнього середовища;

- забезпечення фасилітації та інгібіції потоків емоційної інформації в педагогічній діяльності викладачів під час аудиторної й позааудиторної навчальної роботи, результатом якої має стати вихід магістрантів на автономні пізнавальні

позиції з високим індексом самодостатності та готовності студентів до самостійної роботи;

– корекція неефективних психосоматичних і фахових стереотипів поведінки майбутніх педагогів закладів вищої освіти через насичення практичних занять та виробничих практик суттєвими ознаками розвиненого емоційного інтелекту;

– стимулювання автономної емоційної поведінки через поступове розширення змісту фахового вдосконалення й самостійної роботи магістрантів та культивування суб'єктності майбутніх магістрів.

Кожна з організаційно-педагогічних умов була забезпечена комплексом різноманітних форм, методів і засобів навчання, які надали змогу створити емоційно забарвлене освітнє середовище контекстного типу.

Розроблено структурно-функціональну модель розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти, яка містить *теоретико-методологічну, змістову, операціонально-діяльнісну та діагностично-результативну складові* (рис. 1).

Теоретико-методологічна складова включає соціальне замовлення, освітні вимоги, методологічні підходи, принципи професійної підготовки майбутніх педагогів вищої школи та освітні нормативні документи, які слугують основою для розробки змісту цієї підготовки в аспекті розвитку емоційного інтелекту.

До *змістової складової* моделі розвитку емоційного інтелекту майбутнього педагога вищої школи входять: вимоги до магістерського (другого) рівня вищої освіти, подані в Національній рамці кваліфікацій; аналіз діяльності педагога вищої школи, на підставі якого виділяють професійні якості, необхідні для організації навчальної діяльності студентів; освітньо-професійна програма «Педагогіка вищої школи» підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти, що містить перелік загальних і фахових компетентностей та відповідні їм результати навчання.

До структури *операціонально-діяльнісної складової* моделі входить двокомпонентна система розвитку емоційного інтелекту майбутнього педагога вищої школи, що містить базовий (мотиваційно-когнітивний) компонент, який функціонує у вигляді форм, методів і засобів базового навчання, та діяльнісний компонент у вигляді технології розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи на основі емоційно забарвленого контекстного навчання майбутньої професії викладача вищої школи. Таке середовище надає можливість розширити діапазон емоцій, які відчуває студент, що, у свою чергу, породжує варіативність оцінок педагогічних подій і фактів, стратегій поведінки викладача в різних ситуаціях та моделях майбутньої професійної діяльності. Особливого значення в такому контекстному навчанні набувають проблемні ситуації, які викликають у студентів відчуття невідповідності між особистісними очікуваннями й реальною дійсністю.

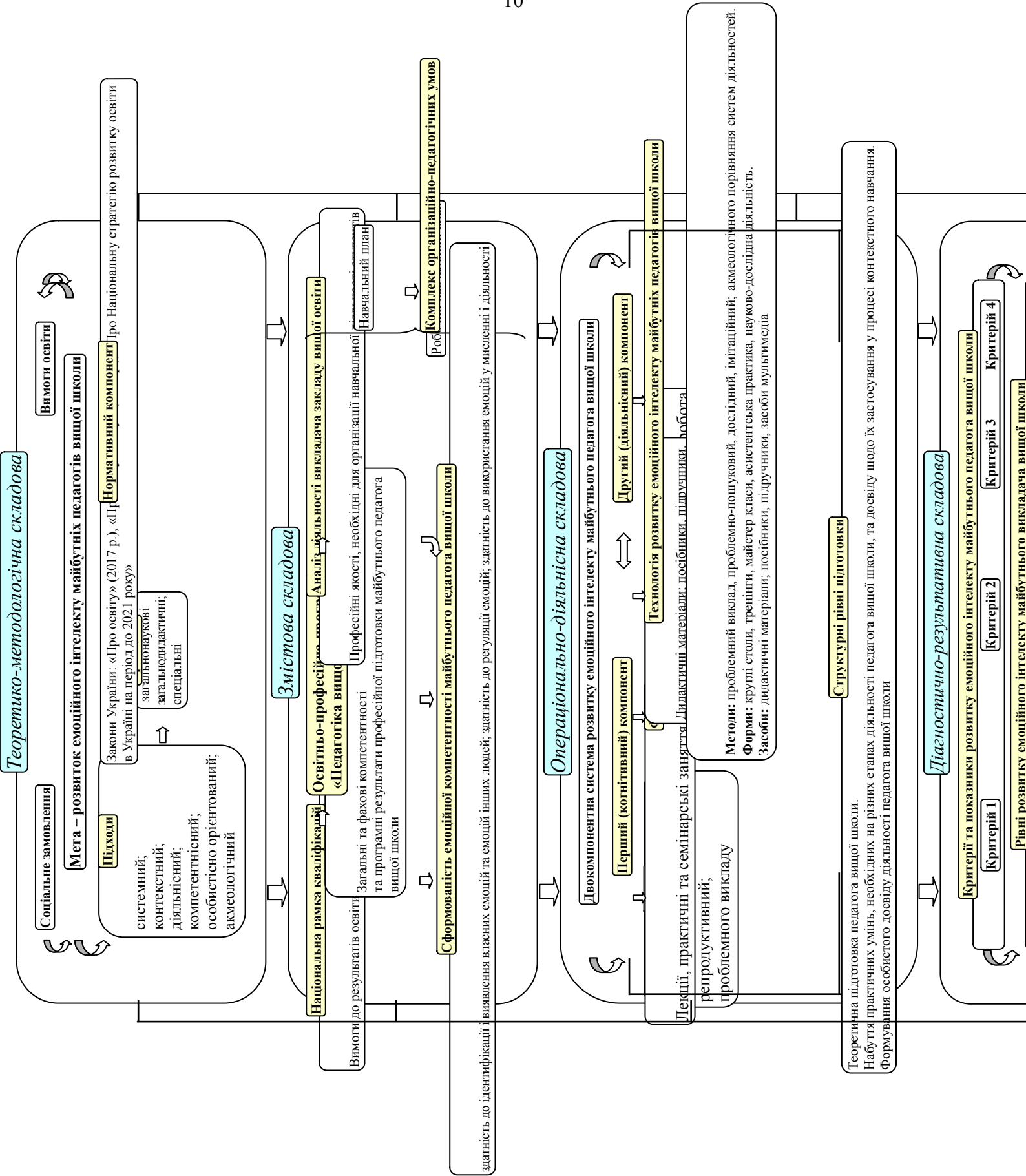

Рис. 1. Структурно-функціональна модель розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи

Діагностичну складову моделі утворюють критерії, показники, рівні та діагностика розвитку емоційного інтелекту майбутнього педагога вищої школи (методика визначення рівня розвитку емоційного інтелекту Н. Холла, опитувальник «ЕмІн» Д. Люсіна, методика Л. Мітіної та А. Асмаковець «Емоційна гнучкість вчителя» для визначення рівнів розвитку емоційної компетентності тощо).

У *третьому розділі* – **«Дослідно-експериментальна робота з розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти»** – розглянуто організацію й результати експериментальної перевірки ефективності розробленої авторської моделі розвитку емоційного інтелекту майбутніх магістрів зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (програма «Педагогіка вищої школи»).

Педагогічний експеримент передбачав *аналітико-пошуковий, діяльнісно-компетентнісний та контрольний етапи*.

У ході *аналітико-пошукового етапу* засобами констатувального експерименту встановлено, що проблема розвитку емоційного інтелекту ще не знайшла свого вирішення в практиці роботи закладів вищої освіти. Визначено рівні розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти; розроблено критерії, показники та методичку діагностики рівня його розвитку; встановлено вихідний рівень сформованості емоційного інтелекту в майбутніх педагогів закладів вищої освіти на початку їхньої професійної підготовки. У межах цього етапу проведено лабораторний педагогічний експеримент, у ході якого виконано перевірку дієвості розроблених методичних і діагностичних процедур для невеликої кількості студентів. Це надало можливість внести необхідні зміни в запропонований інструментарій, скоригувати елементи моделі й освітнього середовища.

Під час *діяльнісно-компетентнісного етапу* проведено формувальний експеримент; здійснено експериментальну перевірку структурно-функціональної моделі розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти та організаційно-педагогічних умов цього розвитку, які слугували ядром цієї моделі.

Під час *контрольного етапу* вивчено динаміку рівня розвитку в магістрантів емоційного інтелекту; зроблено висновок щодо ефективності запропонованої структурно-функціональної моделі та організаційно-педагогічних умов його розвитку.

Виділено три рівні розвитку емоційного інтелекту: низький, середній і високий. Для встановлення критеріїв, на підставі яких можна визначити рівень розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти, використано модель емоційного інтелекту Дж. Мейєра, П. Селовея та Д. Карузо (модель здібностей). Як диференційні критерії в межах кожного рівня розвитку емоційного інтелекту залучено структурні елементи емоційного інтелекту, подані в цій моделі. Тому критеріями належності до цього рівня розвитку емоційного інтелекту були: ступінь оволодіння здатністю розпізнавати емоції й пов'язана з ним наявність стійких мотивів до розвитку емоційного інтелекту; ступінь оволодіння здатністю до фасилітації мислення; ступінь оволодіння здатністю розуміти емоції; ступінь оволодіння здатністю управляти емоціями.

Експериментальну роботу проведено на базі Класичного приватного університету (КПУ), Запорізького національного університету (ЗНУ), Університету

імені Альфреда Нобеля (УАН), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (МДПУ) з магістрантами спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (програма «Педагогіка вищої школи»).

Загальна кількість студентів, які брали участь в експерименті, становила 110 осіб, з них 56 магістрантів входили до контрольної групи (КГ) (МДПУ та Університет імені Альфреда Нобеля), 54 магістранти – до експериментальної групи (ЕГ) (КПУ, ЗНУ).

Відповідно до змісту основних складових емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти для оцінювання рівня розвитку емоційного інтелекту застосовано такі методи діагностики: методика визначення рівня розвитку емоційного інтелекту Н. Холла; опитувальник «ЕмІн» Д. Люсіна; модифіковану здобувачем методика Л. Мітіної та А. Асмаковець «Емоційна гнучкість вчителя» для визначення рівнів розвитку емоційної компетентності майбутніх педагогів закладів вищої освіти.

У межах діяльній складовій системі розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти операціонально-діяльній компоненту моделі формувалися види діяльності, пов'язані з емоційною сферою. Вони реалізовувалися під час вивчення метадисциплінарних тем навчальних дисциплін: «Методологія наукових досліджень в освіті», «Моделювання професійної підготовки та діяльності фахівця», «Методика викладання у вищій школі», «Педагогічна майстерність викладача» («Емоції у навчальному процесі», «Читаю обличчя як книгу», «IQ чи EQ?»). Здійснювалося квазіпрофесійне навчання з моделюванням педагогічних ситуацій, із застосуванням комплексу методичних прийомів, що сприяли формуванню знання методів емоційної регуляції навчально-пізнавальної діяльності студентів та здатності до їх застосування, здатності створювати сприятливу емоційну атмосферу під час заняття; розробляти й використовувати емоціогенні чинники засобів навчання для впливу на емоції студентів. Вирішальну роль у навчальному процесі відігравали методи активного навчання. Під час вивчення цих дисциплін формувалися компетентності, пов'язані з розвиненим емоційним інтелектом (табл. 1).

Якісний аналіз результатів досягнення студентами експериментальної та контрольної груп рівнів розвитку емоційного інтелекту, поданих у табл. 1, засвідчує, що, на відміну від контрольної групи, де відбулися незначні зміни показників розвитку емоційного інтелекту, в експериментальній групі спостерігається суттєве зростання цих показників як за парціальними шкалами, так і за інтегральним показником. За парціальним показником «Емоційна обізнаність» зростання становить 17 позицій, «Управління своїми емоціями» – 20, «Самотивація» – 21, «Емпатія» – 10, «Розпізнавання емоцій інших» – 17, за інтегральним показником – 17.

Статистичне порівняння показників рівнів розвитку емоційного інтелекту магістрантів в експериментальній і контрольній групах за критерієм χ^2 показало статистично значуще перевищення результатів експериментальної групи за чотирма парціальними шкалами та за інтегральною шкалою над результатами контрольної групи. Аналогічні результати отримано за методикою «ЕмІн» Д. Люсіна.

**Розподіл магістрантів контрольної та експериментальної груп
за рівнями сформованості емоційного інтелекту на початку і в кінці
педагогічного експерименту(кількість / %) (за методикою Н. Холла)**

Рівень	Шкала, кількість магістрантів (відсоток)					
	Емоційна обізнаність	Управління своїми емоціями	Самомотивація	Емпатія	Розпізнавання емоцій інших	Інтегральний EQ
Експериментальна група						
На початок експерименту						
Низький	24(42,9)	20(35,7)	18(32,1)	23(41,1)	21(37,5)	21(3,6)
Середній	30(53,5)	35(62,5)	36(64,3)	31(55,3)	32(57,1)	33(58,9)
Високий	2(3,6)	1(1,8)	2(3,6)	2(2,6)	3(5,4)	2(37,5)
На завершення експерименту						
Низький	0(0)	0(0)	0(0)	0(0)	0(0)	0(0)
Середній	37(66,1)	35(62,5)	33(58,9)	44(78,6)	36(64,3)	37(66,1)
Високий	19(33,9)	21(37,5)	23(41,1)	12(21,4)	20(35,7)	19(33,9)
Контрольна група						
На початок експерименту						
Низький	18(33,3)	24(44,4)	20(37,0)	26(48,2)	23(42,6)	22(40,7)
Середній	32(59,3)	27(50,0)	29(53,7)	26(48,2)	29(35,2)	29(53,7)
Високий	4(7,4)	3(5,6)	5(9,3)	2(3,6)	2(3,6)	3(5,6)
На завершення експерименту						
Низький	16(29,6)	21(38,9)	18(33,3)	23(42,6)	20(37,0)	20(37,0)
Середній	33(61,1)	27(50,0)	30(55,6)	27(50,0)	28(51,9)	29(53,7)
Високий	5(9,3)	6(11,1)	6(11,1)	4(7,4)	6(11,1)	5(9,3)

Отже, емпіричні результати педагогічного експерименту з апробації моделі розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи та їх обробка методами математичної статистики показали ефективність цієї моделі, яка забезпечує виконання комплексу організаційно педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту магістрантів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретико-методичне обґрунтування та авторське вирішення наукової проблеми розвитку емоційного інтелекту майбутніх викладачів закладів вищої освіти в процесі їх професійної підготовки. Узагальнення результатів проведеного дослідження є підставою для таких висновків.

1. Аналіз розробленості в науковій теорії проблеми розвитку емоційного інтелекту майбутніх викладачів закладів вищої освіти, узагальнення досвіду їхньої професійної підготовки в Україні, а також аналіз нормативних документів, що визначають зміст цієї підготовки, засвідчили актуальність окресленої проблеми, проте виявили відсутність її системних досліджень.

Попри численні спроби модернізації професійної підготовки майбутніх педагогів закладів вищої освіти, її варто визнати недостатньою для здійснення інноваційної педагогічної діяльності, зокрема, в аспекті розвитку в магістрантів

здатності самостійно вирішувати проблеми ідентифікації емоційних станів студентів та себе, розуміння їх намірів і мотивів, можливості конструктивного управління такими станами в межах вирішення освітніх та життєвих завдань. Це пов'язано, по-перше, з тим, що в нормативних документах, які визначають зміст підготовки, відсутній необхідний перелік компетентностей та програмних результатів навчання, які мали б забезпечити аспект професійної підготовки майбутніх педагогів закладів вищої освіти, пов'язаний з емоційною сферою; по-друге, з відсутністю відповідного теоретичного й навчально-методичного забезпечення розвитку їхнього емоційного інтелекту.

2. Визначено емоційний інтелект викладачів закладів вищої освіти як особливу форму організації індивідуального емоційного досвіду викладача, яка реалізується в процесі науково-педагогічної діяльності у вигляді комплексу здатностей до розпізнавання й розуміння як власних емоцій, так і емоцій студентів та колег-викладачів, й управління ними.

Враховуючи родове поняття «компетентність» та три механізми функціонування емоційного інтелекту, подано авторське визначення емоційної компетентності педагога закладу вищої освіти як динамічної комбінація знань, умінь, навичок викладача в емоційній сфері, що надає йому змогу в професійній діяльності бути здатним до ідентифікації й виявлення власних емоцій (вербальне або невербальне) та студентів (невербальне сприйняття або емпатія), до регуляції емоцій (власних і студентів), до використання емоцій у мисленні й педагогічній діяльності (гнучке планування; творче мислення; переключення уваги; мотивація).

3. Ґрунтуючись на відомих підходах фахівців гуманітарних професій до розвитку емоційного інтелекту, розроблено авторську концепцію розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи, яка містить три концепти: теоретико-методологічний, психолого-педагогічний та методичний, а також конкретизацію концепції у вигляді провідної ідеї дослідження, що полягає в реалізації системи розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи на основі трьох механізмів його функціонування: емоційність сама по собі; фасилітація та інгібіція потоків емоційної інформації (керування емоціями); спеціалізовані центральні механізми. Ця ідея передбачає: оновлення змісту професійної підготовки майбутніх педагогів закладів вищої освіти шляхом розроблення освітніх програм з введенням у них емоційної компетентності та її складових і відповідних їм результатів навчання, введення в навчальні дисципліни метадисциплінарних тем, навчально-методичних матеріалів, які мають враховувати емоційну складову професійної діяльності майбутнього викладача та спрямовані на формування здатностей розпізнавати емоції, регулювати власні емоції, знань, пов'язаних з емоційною сферою, і здатностей застосувати їх та емоціогенні чинники в професійній діяльності; двокомпонентної системи розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти.

4. Розроблено структурно функціональну модель розвитку емоційного інтелекту майбутнього педагога вищої школи, яка містить теоретико-методологічну, змістову, операціонально-діяльнісну та діагностично-результативну складові. Структурними компонентами *теоретико-методологічної складової* моделі є соціальне замовлення,

освітні вимоги, методологічні підходи, принципи професійної підготовки майбутніх педагогів вищої школи та освітні нормативні документи, які слугують основою для розробки змісту цієї підготовки в аспекті розвитку емоційного інтелекту. *Змістова складова* моделі містить Національну рамку кваліфікацій, яка визначає вимоги до результатів освіти на магістерському рівні, освітньо-професійну програму підготовки фахівців спеціальності «Педагогіка вищої школи», перелік компетентностей якої доповнений емоційною компетентністю та її складовими, а також відповідними їм результатами навчання, навчальний план підготовки магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи», конкретизований у робочому навчальному плані. До структури операціонально-діяльнісної складової моделі входить двокомпонентна система розвитку емоційного інтелекту майбутнього педагога вищої школи, що містить базовий (мотиваційно-когнітивний) компонент, який функціонує у вигляді форм, методів і засобів базового навчання, та діяльнісний компонент у вигляді технології розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи на основі емоційно забарвленого контекстного навчання майбутньої професії викладача закладу вищої освіти. *Діагностично-результативна складова* структурно-функціональної моделі включає критерії, показники, рівні та діагностику розвитку емоційного інтелекту майбутнього педагога закладу вищої освіти, які відображають спрямованість структурно-функціональної моделі на досягнення певного результату – середній і вищий рівні розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти.

5. Розроблено й обґрунтовано комплекс організаційно-педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту майбутніх викладачів закладів вищої освіти, які є ядром структурно-функціональної моделі й забезпечують ефективний розвиток зазначеного феномену: стимулювання емоційної самоідентифікації майбутніх педагогів закладів вищої освіти в процесі соціалізації шляхом створення емоційно забарвленого контекстного освітнього середовища; забезпечення фасилітації й інгібіції потоків емоційної інформації в педагогічній діяльності викладачів під час аудиторної та позааудиторної навчальної роботи, результатом якої має стати вихід магістрантів на автономні пізнавальні позиції з високим індексом самодостатності й готовності студентів до самостійної роботи; корекція неефективних психосоматичних і фахових стереотипів поведінки майбутніх педагогів закладів вищої освіти через насичення практичних занять та виробничих практик суттєвими ознаками розвиненого емоційного інтелекту; стимулювання автономної емоційної поведінки через поступове розширення змісту фахового вдосконалення й самостійної роботи магістрантів та культивування суб'єктності майбутніх магістрів. Кожна з організаційно-педагогічних умов була забезпечена комплексом різноманітних форм, методів і засобів навчання, які надали змогу створити емоційно забарвлене освітнє середовище контекстного типу.

Емпіричні результати педагогічного експерименту та їх обробка методами математичної статистики за допомогою критерію χ^2 показали статистично значуще перевищення показників досягнення студентами експериментальної групи рівнів розвитку емоційного інтелекту та рівнів сформованості емоційної компетентності як за парціальними показниками, так і за інтегральним показником для всіх

застосованих у дослідженні методик, та підтвердили ефективність авторської моделі розвитку цього феномену в майбутніх педагогів закладів вищої освіти, яка забезпечує виконання комплексу організаційно педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту магістрантів.

6. Теоретично обґрунтована й експериментально перевірена структурно-функціональна модель розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти впроваджена в практику роботи Класичного приватного університету на основі: метадисциплінарних тем «Емоції у навчальному процесі», «Читаю обличчя як книгу», «IQ чи EQ?», які були введені в зміст професійно орієнтованих дисциплін; узагальнювального розділу «Емоційна компетентність викладача» в межах дисципліни «Психолого-педагогічна компетентність педагога», квазіпрофесійного емоційно забарвленого моделювання педагогічних ситуацій; системи заходів із цілеспрямованої підготовки викладачів зі створення емоційно збагаченого освітнього середовища.

Таким чином, вирішення завдань дослідження зумовило досягнення його мети, що полягала в науковому обґрунтуванні ефективної моделі формування емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти під час магістерської підготовки за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки (програма «Педагогіка вищої школи»).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми й засвідчує необхідність її подальшої розробки за такими найбільш перспективними напрямками: гендерні особливості розвитку емоційного інтелекту майбутніх викладачів, емоційний інтелект як чинник комунікативної взаємодії викладача й студента, емоційний інтелект як модель емоційних компетентностей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях

1. Верітова О. С. Проблема розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя, 2017. Вип. 56–57 (109–110). С. 98–105.

2. Верітова О. С. Розроблення структурно-функціональної моделі розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя, 2018. Т. 2. Вип. 61. С. 18–22.

3. Верітова О. С. Організаційно-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту майбутнього педагога вищої школи. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*: зб. наук. пр. / гол. ред. Г. В. Локарева. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2019. № 1 (32). С. 25–30.

4. Верітова О. С. Концепція розвитку емоційного інтелекту майбутнього педагога вищої школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко (гол. ред.) та ін.

Запоріжжя, 2019. Т. 2. Вип. 63. С. 49–54.

5. Верітова О. С. Забезпечення фасилітації потоків емоційної інформації у педагогічній діяльності викладачів вищої школи. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*, 2019. С. 98–104.

*Статті у фахових виданнях,
включених до міжнародних наукометричних баз*

6. Верітова О. С. Елементи емоційного інтелекту як складова інтегральної професійної компетентності майбутнього педагога вищої школи. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія»*. 2018. № 291. С. 51–58.

7. Верітова О. С. Подолання стереотипізації поведінки майбутніх педагогів вищої школи у процесі розвитку їхнього емоційного інтелекту. *Збірник наукових праць національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2019. № 2 (17). С. 51–64.

Матеріали конференцій

8. Верітова О. С. Механізми функціонування емоційного інтелекту як основа його формування у майбутніх педагогів вищої школи. *Наука і вища освіта: тези доповідей XXVI Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених (м. Запоріжжя, 14 листопада 2018 року)*. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. С. 218–219.

9. Верітова О. С. Емоційні компетентності та відповідні їм результати навчання у професійній підготовці майбутнього педагога вищої школи. *Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика: зб. наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (18–19 січня 2019 р., м. Одеса)*. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2019. Ч. 1. С. 74–76.

10. Верітова О. С. Стимулювання емоційної самоідентифікації майбутнього педагога вищої школи в процесі професійної підготовки. *Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (21 березня 2019 р., м. Запоріжжя)*. Запоріжжя: ЗНУ, 2019. С. 51–53.

11. Верітова О. С. Теоретико-методичні засади розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи. *Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у XXI столітті: зб. наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (15–16 березня 2019 р., м. Одеса)*. Одеса, 2019. Ч. 2. С. 13–16.

12. Верітова О. С. Запобігання і корекція неефективних психосоматичних і фахових стереотипів поведінки майбутнього педагога вищої школи. *Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5–6 квітня 2019 р.)*. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. С. 53–55.

13. Верітова О. С. Концептуальні засади розвитку емоційного інтелекту

майбутніх педагогів вищої школи. *Сучасний вимір психології та педагогіки*: зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 24–25 травня 2019 р.). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. С. 71–72.

14. Верітова О. С. Методичні аспекти розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи. *Наукова школа академіка Івана Зязюна у працях його соратників та учнів*: V Міжнар. наук.-практ. конф. (22–23 травня 2019 р., м. Харків). Харків, 2019. С. 46–48.

АНОТАЦІЯ

Верітова О. С. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи в процесі магістерської підготовки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2019.

У дисертації викладено теоретико-методичне обґрунтування та авторське розв’язання наукової проблеми розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів закладів вищої освіти в процесі магістерської підготовки.

Запропоновано авторську концепцію розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи, яка містить три концепти: теоретико-методологічний, психолого-педагогічний та методичний.

Розроблено структурно функціональну модель розвитку емоційного інтелекту майбутнього педагога вищої школи, ядром якої є комплекс організаційно-педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту майбутніх викладачів закладів вищої освіти, які забезпечують ефективний розвиток зазначеного феномену.

Ключові слова: педагог закладу вищої освіти, емоційний інтелект, емоційна компетентність, фасилітація мислення, емоційно забарвлене освітнє середовище, контекстне навчання, компетентнісний підхід, освітньо-професійна програма.

АННОТАЦИЯ

Веритова О. С. Развитие эмоционального интеллекта будущих педагогов высшей школы в процессе магистерской подготовки. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Классический приватный университет, Запорожье, 2019.

В диссертации изложено теоретико-методическое обоснование и авторское решение научной проблемы развития эмоционального интеллекта будущих педагогов высших учебных заведений в процессе магистерской подготовки.

Представлена авторская концепция развития эмоционального интеллекта будущих педагогов высшей школы, которая содержит три концепта: теоретико-методологический, психолого-педагогический и методический.

Разработана структурно функциональная модель развития эмоционального

интеллекта будущего педагога высшей школы, ядром которой является комплекс организационно-педагогических условий развития эмоционального интеллекта будущих преподавателей учреждений высшего образования, обеспечивающих эффективное развитие данного феномена.

Ключевые слова: педагог учреждения высшего образования, эмоциональный интеллект, эмоциональная компетентность, фасилитация мышления, эмоционально окрашенная образовательная среда, контекстное обучение, компетентностный подход, образовательно-профессиональная программа.

SUMMARY

Veritova O. S. Development of emotional intelligence of future teachers of higher education institutions in the process of master's training. – Manuscript copyright.

The dissertation proposed the solution of the actual scientific and pedagogical problem - development of emotional intelligence of future teachers of higher education institutions in the process of master's training, as well as theoretically substantiated and carried out experimental approbation of the structural and functional model of development of emotional intelligence of future teachers of higher education institutions, the core of which is a set of relevant organizational pedagogical conditions.

The emotional intelligence of teachers of higher education institutions was defined as a special form of organization of individual emotional experience of a teacher, which is realized in the process of scientific and pedagogical activity in the form of a set of abilities for recognition and understanding of both own emotions, and emotions of students and colleagues-teachers and their control.

Based on the generic concept of "competence" and three mechanisms of functioning of emotional intelligence, the author defines the emotional competence of the teacher of higher education institution as a dynamic combination of knowledge, skills, skills of a teacher in the emotional sphere, which allows him/her in professional activity to be able to identify and define the own emotions (verbal or non-verbal) and students' emotions (non-verbal perception or empathy), to control emotions (own and students' ones), to use emotions in thinking and pedagogical activity (flexible planning; creative thinking; switching attention; motivation).

The author's conception of the development of emotional intelligence of future teachers of higher education institutions has been developed, which contains three concepts: theoretical and methodological, psychological and pedagogical, and methodical, as well as concretization of the concept in the form of a leading idea of research. The leading idea is to implement the system of development of emotional intelligence of future teachers of higher education institutions on the basis of three mechanisms of its functioning: emotional capability itself; facilitation and inhibition of the flow of emotional information (emotion management); specialized central mechanisms.

The structural and functional model of development of emotional intelligence of a future teacher of higher education institution was substantiated, which contained theoretical and methodological, content based, operational-activity and diagnostic-

effective components. The core of the structural and functional model is a set of organizational and pedagogical conditions for the development of emotional intelligence of future teachers of higher education institutions, which ensure the effective development of this phenomenon: stimulating emotional self-identification of future teachers of higher education institutions in the socialization process by creating an emotionally colored contextual educational environment; providing facilitation and inhibition of the flow of emotional information in the pedagogical activity of teachers during the classroom and extracurricular educational work, which should result in the entrance of master's degree students to autonomous cognitive positions with a high index of students' self-sufficiency and readiness for independent work; correction of ineffective psychosomatic and professional stereotypes of behavior in future teachers of higher education institutions through enrichment of practical classes and industrial practical training with essential signs of advanced emotional intelligence; stimulating autonomous emotional behavior through the gradual expansion of the content of professional development and the independent work of master's degree students and the cultivation of the subjectivity of future masters.

The structural and functional model of the development of emotional intelligence of future teachers of higher education institutions was implemented in the practice of the operation of the Classic Private University on the basis of: meta-disciplinary topics "Emotions in the learning process", "I read the face as a book", "IQ or EQ?", which were introduced into the content of professionally oriented disciplines; general section "Teacher's emotional competence" within the discipline "Psychological and pedagogical competence of a teacher", quasi-professional emotionally colored modeling of pedagogical situations; a system of measures for the purposeful preparation of teachers for creating an emotionally enriched educational environment.

Thus, the solution of the tasks of the study led to the achievement of its goal, which consisted in the scientific substantiation of an effective structural and functional model of the development of emotional intelligence of future teachers of higher education institutions.

Key words: teacher of higher education institution, emotional intelligence, emotional competence, development of emotional intelligence, facilitation of thinking, emotionally colored educational environment, contextual learning, competence approach, educational and professional program.

ВЕРІТОВА ОЛЬГА СЕРГІЇВНА

**РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
ВИЩОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Підписано до друку 15.09.2019.

Формат 60/84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Гарнітура Times.
Умовн.-друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 100 пр. Зам. № 31-19А.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008